

Teorien om ubevisst tenkning: Ikke så ille

Elisabeth Norman og kolleger kritiserte i augustutgaven forskning på ubevisst beslutningstaking for svakheter i både metoder og konsepter, men kritikken av Unconscious Thought Theory (UTT) er ikke overbevisende.

TEKST

Frank Siebler
Dag Nordahl og
Linn Kathrin K. Ilstad

PUBLISERT 5. oktober 2011

DEBATT: BESLUTNINGSTAKING

I en fagartikkel i Tidsskriftets juliutgave konkluderte Dag Nordahl et al. med at Dijksterhuis' og Nordgrens Unconscious Thought Theory (UTT) er et viktig bidrag til grunnforskningen på mekanismer for kognitiv prosessering av informasjon. I en kommentar i augustutgaven hevder Elisabeth Norman et al. at det er problematisk å skille skarpt mellom bevisst og ubevisst tenkning, og at forskning på ubevisst beslutningstaking må inkludere robuste mål på bevissthet. Begge aspekter ved UTT kan forsvares, argumenterer Siebler et al. i dette innlegget.

Norman, Jones og Price (2011) kom med interessante kommentarer til UTT. De var ikke imponerte over teorien og paradigmet, og registrerte flere problemer. For eksempel nevnte de Shanks (2006) sin alternative forklaring av UTT-effekter som bygger på hukommelsesinterferens. Forklaringsforsøket i Shanks sin artikkel (som faktisk er et leserbrev) har allerede blitt avkreftet av Dijksterhuis, Bos, Nordgren og van Baaren (2006); derfor unnlater vi å diskutere denne forklaringen her. To kritiske punkter ble spesielt vektlagt; disse diskuteres nå.

Er måling av bevissthet nødvendig?

Norman og kolleger anmoder om at «forskning på ubevisst beslutningstaking må inkludere robuste mål på bevissthet», og kaller fraværet av subjektive og objektive mål av bevisstheten «en alvorlig svakhet med Dijksterhuis' forskningsdesign». Stikkordet «robuste mål» høres veldig ønskelig ut. Hvis vi ser på de konkrete forslagene i kommentaren, så finner vi imidlertid ikke bare ett mål som UTT-forskere kunne ha brukt. Isteden beskriver Norman mfl. en lang rekke måleverktøy hvor «noen atferdsmål indikerer at kunnskapen er bevisst tilgjengelig, mens andre atferdsmål indikerer det motsatte». Med andre ord, utfallet av en systematisk kartlegging med flere målemetoder ville være flertydig. UTT-forskning unngår denne flertydigheten helt fra starten ved å bygge på eksperimentell kontroll istedenfor måling. Her er forskningen veldig sterk. UTT sin eksperimentelle logikk krever *ikke* at man driver ut det siste minste spor av bevisstheten i betingelsen «ubevisst tenkning». Isteden krever logikken kun at man skaper en tydelig nedgang av bevisst oppgaverelevant tenkning. Metoden for å skape nedgangen er distraksjon, en standardmetode for nettopp dette formålet som har blitt brukt de siste tiårene innenfor kognitiv psykologi og sosialpsykologi. UTT sin bruk av eksperimentelle metoder virker derfor som en mer robust løsning enn den foreslåtte bruken av batterier av måleinstrumenter.

«Hvis resultatet støtter hypotesen, så trengs ikke andre støttende mål i tillegg. Hvis resultatet ikke støtter hypotesen, så vil selv støttende tilleggsmål ikke redde hypotesen»

Noen UTT-studier målte deltakernes endelige beslutninger, men ikke mer. Som Sigall og Mills (1998) diskuterer i detalj, er dette en helt legitim strategi i eksperimentell forskning. Hvis resultatet støtter hypotesen, så trengs ikke andre støttende mål i tillegg. Hvis resultatet ikke støtter hypotesen, så vil selv støttende tilleggsmål ikke redde den. Hvis det finnes en plausibel alternativ forklaring av resultatet, så hjelper tilleggsmål heller ikke; isteden trengs et nytt eksperiment som spesielt tar for seg denne alternative

forklaringen. Alt i alt betyr dette at ytterligere mål utover endelige beslutninger ikke er nødvendige som en standard i hver UTT-studie.

Kontinuum eller dikotomi?

Norman, Jones og Price antyder at forskjellen mellom bevisst og ubevisst tenkning kan være et kontinuum snarere enn en dikotomi. Hvor stor er denne forskjellen i praksis? Norman m. fl. beskriver sitt «fringe consciousness»-begrep som er definert som «bevisste følelser [som] avspeiler et ubevisst innhold». Svært likt definerer UTT sitt «intuition»-begrep som «a gut feeling based on unconscious past experience» (Dijksterhuis & Nordgren, 2006, s. 105). Vi ser at *begge* definisjonene blander elementer som hver for seg er enten bevisst (følelser / magefølelse) eller ubevisst (innhold / tidligere erfaring). Å skille mellom bevisst og ubevisst tenkning viser seg å være et svært nyttig analytisk verktøy, så nyttig at det finnes selv i kritikerens egen definisjon.

Dikotomien kan muligens være en forenkling, en abstraksjon. Som vi beskrev i vår artikkel (Nordahl, Ilstad & Siebler, 2011), er imidlertid denne abstraksjonen enkel å bruke og genererer interessante hypoteser med betydelig empirisk suksess. Det er fornuftig hvis UTT-forskere bruker denne også i fremtiden, i hvert fall inntil antakelsen av et kontinuum viser empiriske fordeler overfor antakelsen av en dikotomi.

Konklusjonen blir at Norman, Jones og Price kom med interessante argumenter, men at et nærmere gjennomsyn av argumentene viser at deres forslag ville komplisere UTT, uten å gi noen stor fordel.

frank.siebler@uit.no

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 48, nummer 10, 2011, side

TEKST

Frank Siebler

Dag Nordahl og

Linn Kathrin K. Ilstad